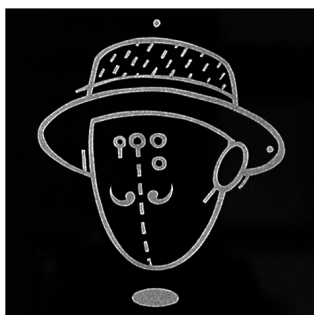

PAKSA RUDOLF

MÁRKI SÁNDOR

**Az úgynevezett
művelődéstörténeti
irányzat híve volt:
a történelem
vezérfonalának az
emberiség fejlődését
tekintette a primitív
időktől a modern korig.**

60

■ Az alföldi parasztpolgári családból származó Márki Sándor a 19. század végi történetírás és -tanítás kiemelkedő alakja. Középiskolai, majd egyetemi tanárként, számos tankönyv szerzőjeként jelentős hatással volt kora történeti közgondolkodására. Mintegy 30–40 szakmai és civil szervezet aktív tagja volt. Francia, olasz, német és román nyelven is publikált, fordított latinból, görög-ből, németből, franciából és románból.

Érdeklődésének középpontjában a társadalmi mozgalmak álltak. Emellett a történelemtanítás és a helytörténetírás volt visszatérő témája. Újrarajzolta a Dózsa Györgyről alkotott korábbi elitélő képet, elsőként dolgozta fel részletesen és forrásközpontúan az 1848–1849-es szabadságharc történetét, majd háromkötetes életrajzot írt II. Rákóczi Ferencről. Emellett tárgyilagosan vizsgálta Martinovics, Horia és Cloșca, Szegedinác Péró, Avram Iancu és a Thököly vezette nemzeti-nemzetiségi mozgalmakat, de foglalkozott saját korával is: az Amerikába való kivándorlással. Noha gyakran írt életrajzokat, nem a nagy személyiségek érdekelték elsősorban, hanem az események háttérében álló társadalmi jelenségek. Ezért is tekintett példaképként Horváth Mihályra. Márki politikai alapállása a Kossuth nevével fémjelzett függetlenségi politika volt. Munkásságával a Horváth Mihály – Thaly Kálmán – Márki Sándor – Rugonfalvi Kiss István nevéhez köthető romantikus-nacionalista-függetlenségi vonulat emblematikus alakja lett. Munkái nyomán a két világháború között a népi-

A szerző historiográfiai kutatásait az OTKA K 78051. számú pályázata (A magyar történettudomány történetének adatbázisa) keretében végzi.

ségkutatók, 1945 után pedig a marxista történetírók is előfutárunknak tekinthették.¹ Élete során több mint 1000 kisebb-nagyobb írást közölt², s 12 000-nél több diákja volt.³ Tanítványai harmincéves tanári jubileuma alkalmából emlékünneppel köszöntötték, halála után pedig emlékkönyvet adtak ki tiszteletére.⁴ Nevezték a „tanárok tanárának”, valamint „Erdély nagy tanárának”.⁵

Márki Sándor apja, ifjabb Márkly János – aki 1848-ban magyarosított Márkira – gimnáziumot végzett, majd gazdatiszt lett.⁶ Márki János tehetségének és szorgalmának köszönhetően jelentős vagyont szerzett, 1855-től a sarkadi Almásy-uradalom számtartója lett, s azt jövedelmező nagyüzemmé alakította. Az 1848–1849-es szabadságharcban nemzetőrként szolgált. Ez a család történelemszemléletének alapját képezte: 1849 után született fiait – Kossuthra és Petőfire utalva – Lajosnak és Sándornak nevezte el. Márki János két lányát és hét fiát egyaránt taníttatta, s élete végéig támogatta őket. Az anyagi gyarapodás mellett a családi kapcsolatok bővítését és a művelődést egyaránt fontosnak tartották. Rendszeresen jártak Nagyváradra és Budapestre színházi előadásokra, s számos újságot és folyóiratot járatnak. Márkiék nagy házat vittek, amiben szalon és zongora is volt. Márki Sándor – első történelmi tárgyú könyvének ajánlásában – apja életútját tipikus 19. századi karriereként mutatta be, Széchenyi István gazdasági elképzeléseinek sikeres gyakorlati megvalósításaként. Márki János felesége, Zay Julianna a család társadalmi kapcsolatait és lelki életét ápolta. Márki Sándor később maga is részt vesz katolikus szervezetek, így például a Szent István Társulat és az Erdélyi Katolikus Státus munkájában. Édesanyja vallásos elkötelezettségéről egy a kereszténység történetével foglalkozó munkája dedikációjában emlékezett meg. Többször felidézte azt is, hogy édesanyja „a mesében is megkerestette velem a valót, s a történetben is érezte velem a lelket”.⁷

Márki Sándor tehát egy vagyonosodó, a művelődésre is figyelmet fordító, függetlenségi, katolikus polgárcsalád ötödik fia volt, aki 1853-ban látta meg a napvilágot. Tehetségére már korán felfigyeltek. Tizenkét évesen kézíratos „népies hetilapot” szerkesztett, s bátyjával verseskötetet állítottak össze. Verseik a nagy nemzeti hősről (Lehelről, Dugovics Tituszról, Rákóczi Ferencről), valamint nemzeti katasztrófákról (tatárjárás), végül a szabadság dicsőítéséről szólnak. 1868-ban lépett írásaival a szélesebb nyilvánosság elé. Ekkor jelent meg első komolyabb történelmi munkája Bihar megyéről, 1869-ben pedig felhívást tett közzé a megyei múzeum és levéltár megalapítására.⁸ Ugyancsak 1868-tól küldött humoros írásokat – Marquis Jean d’Or álnéven – Jókai lapjába, az *Ústökösbe*, ahol két évtizeden át rendszeresen publikált. Emellett az iskolai diáklap szerkesztője. Hamarosan egy itt megjelent satirikus írásáért kicsapták, ami mély nyomot hagyott benne. Ekkor „német szóra” Pozsonyba küldték, az utolsó évet pedig a pesti piaristáknál járta. Ekkoriban mintegy fél tucat lapban publikált rendszeresen s még néhányban alkalmanként. Tizenhat évesen jelent meg első írása a *Századokban*, hamarosan pedig Thaly Kálmán is felfigyelt a fiatal szerzőre.⁹ Márki jövője az érettségien dőlt el: a maturáló diák a történelem iránti szeretetből tanár vagy joghallgató akart lenni, s végül egyik tanára biztatására lett bölcsész.

1872-ben iratkozott be a budapesti tudományegyetem történelem–földrajz szakára. A grafomán elsőéves itt lapszerkesztés helyett naplóírásba kezdett.¹⁰ Tanárai közül Salamon Ferenc és Kerékgyártó Árpád, valamint a földrajzos Hunfalvy János voltak rá nagy hatással. Didaktikára Kármán Mór tanította. Salamont távlatos gondolkodásáért és kritikai érzékéért, Kerékgyártót részletekbe menő adatgyűjtő szorgalmáért és lelkesült honszeretetéért tisztelte. Kirajzolódik ebből Márki történészi hitvallása: a történelmet egyszerre tekintette szaktudománynak, valamint a nemzeti hagyományok őrzőjének. Salamon több alkalommal is meghívta magához ebédre, s itt ismerkedett meg Szilágyi Sándorral. Az idősebb pályatársak közül ismeretséget kötött

Fraknói Vilmossal, Gyulai Pállal és Toldy Ferencsel, valamint eljárt a Rómer Flóris szervezte kirándulásokra. Rendszeresen járt színházba, sőt a nagyobb parlamenti vitákra is elment. Résztvevője volt a Történelmi Társulat, a Földrajzi Társulat és az Akadémia üléseinek, valamint az egyetemi önképző köröknek. Az egyetemi ifjúság képviselőjében részt vett a zágrábi egyetem megnyitásán. Diáktársai közül Thallóczy Lajoshoz került a legközelebb, de ismerősi körébe tartozott Ballagi Aladár és Marczali Henrik is.¹¹ Előadói tehetségére tanárai is felfigyeltek, s már 1874-ben beajánlották egy főúri családhoz, hogy ott történeti tárgyú előadásokat tartson. Továbbra is rendszeresen publikált számos lapban, a legkülönbözőbb témákban. Történeti írásain kívül jelentek meg versfordításai, színikritikái és humoros írásai. Állatmesefordításaiból önálló kötet is készült. Ekkoriban látott napvilágot első nagyobb történeti tanulmánya a *Századokban*.¹² Szerkesztői ambíciói is újraéledtek: 1874-ben indította meg az *Irodalmi Értesítőt*, amely elsősorban a frissen megjelent könyvek jegyzéke volt, de emellett kisebb történeti írásokat is közölt. A 250 előfizetővel büszkélkedő bibliográfiai folyóirat, ami az egyetemi tanulmányok befejezéséig jelent meg, nagy presztízszt adott a fiatal szerkesztőnek. A történelem–földrajz szakos tanári oklevelet a fővárosi gyakorlógimnáziumi próbatanítás és az önkéntes katonai szolgálat után, 1876-ban kapta meg. Az elsők között volt, aki az új egyetemi minősítési szabályok szerint nyilvános vizsgán adott számot tudásáról. Ezt azonban szeretett édesanyja már nem érthette meg, ugyanis fél évvel korábban elhunyt. A doktori fokozatot 1878-ban szerezte meg. Első történeti monográfiái a szűkebb pátriával, Sarkaddal és a Fekete-Körös vidékével foglalkoztak.¹³ Márki később is szívesen írt helytörténetről. A munkái hátterét adó alapos tájismerethez nemcsak hangyaszigalommal gyűjtögetett levéltári adatai járultak hozzá, hanem az is, hogy szenvedélyes túrázó volt. (Az 1891-ben megalakult Magyar Turista Egyesületnek is egyik alapító tagja.) Figyelemre méltó érzékenysége a gyermekkorából jól ismert népi-paraszti világ irányába.

Két tanári állást pályázott meg: egy fővárosi és egy aradi középiskolában. Így került 1877-ben Aradra, ahol hamarosan megházasodott.¹⁴ Az aradi tanári kar tagja volt Jancsó Benedek, Mangold Lajos, Réthy László (alias Löwy Árpád). Márki továbbra is sokat publikált. A bihari román írókról szóló munkájából kiderül, hogy nem tartozott a túlzó nacionalisták közé,¹⁵ és általában távol állt tőle az intolerancia.¹⁶ Jellemző, hogy amikor az 1848-as szabadságharc időszakát megírta, megértő képet festett Avram Iancuról.¹⁷ A meséket és történelmi elbeszéléseket is író, jó humorú, alapos Márkinak minden adottsága és lehetősége megvolt arra, hogy jó tanár legyen.¹⁸ Az úgynevezett művelődéstörténeti irányzat híve volt: a történelem vezérfonalának az emberiség fejlődését tekintette a primitív időktől a modern korig. A magyar történelmet mindig egyetemes történeti beágyazottságában mutatta be. A népiskolai történelemtanítás feladatának azonban a nemzeti legendárium megismertetését tartotta. A történelemtanításnak ugyanis kettős feladatát látta: a nemzeti hagyományok ápolását, valamint az adatok szaktudományos kritika szerinti megrostálását.¹⁹ Márki elkötelezett híve volt a szemléltető oktatásnak, így a tanulmányi kirándulásoknak, és forráselemző órákat tartott. A szaktárgyak tanítása mellett osztályfőnök, könyvtáros, valamint a szakszertárak kezelője. Az 1880-as években számos pedagógiai cikket is írt, 1885-ben pedig őt kérték fel, hogy a történészkongresszuson a történelemtanításról adjon elő.²⁰ Itt az életkori sajátosságok figyelembevételét s a történelem megkedveltetésének fontosságát hangsúlyozta, s javallotta a szemléltető módszerek alkalmazását.

Aktívan részt vett az aradi közéletben is: alapító tagja az 1881-ben alakult Kölcsey Egyesületnek. Mindezzel megtestesítette a kor tanáreszményét, a tudós tanárt, aki a közéletben is aktív. Helytörténeti monográfiát írt Aradról.²¹ Egyúttal több pályaművet is készített, hogy enyhítse anyagi nehézségeit. (Az ifjú férj és édesapa ugyanis időnként édesapja támogatására szorult.) Az MTA Lévy-pályázatára adta be 1882-ben Dó-

za Gyögyről szóló művét, a Kisfaludy Társaság pályázatára pedig Anjou Mária királynő életrajzát. Ezeket a szakma elutasítással fogadta. Nagyobb visszhangot Dózsáról szóló írása kapott, amiben hősét nem zendülő parasztként mutatta be, hanem Danton elődjének, a demokrácia úttörőjének.²² Ráadásul azt javasolta, hogy Dózsának éppúgy szobrot kellene állítani, ahogy Kossuthnak is. A dolgozat elbírálói (Pauler Gyula, Pesty Frigyes, Zsilinszky Mihály, Szilágyi Sándor) a jelenből visszatekintő, felforgató műnek értékelték munkáját.²³ Pályadíjat nyert viszont Kemény János fejedelemről írt életrajza,²⁴ s Szilágyi Sándor kiadta a Mária-életrajzot is, ami így a Történelmi Életrajzok sorozat első köteteként látott napvilágot.²⁵ Márki 1886-ban – apja anyagi támogatásával – németországi kutatóutat tehetett. Ennek állomásai: Bécs, Salzburg, München, Augsburg, Karlsbad, Prága, Pozsony.

Munkásságára az 1885-ös történeztudományi kongresszus során figyeltek fel a fővárosban, 1886-ban meghívták a budapesti VII. kerületi főgimnáziumba. (A főváros első állami gimnáziumára jellemző, hogy annak egymást váltó történelemtanárai: Fináczy Ernő, Márki Sándor és Míka Sándor.) Ekkor csak történelmet tanított, de itt is osztályfőnök, valamint szakszertáros.²⁶ Több földrajz-, majd történelemtankönyvet írt. Legsikeresebb tankönyve 14 kiadást ért meg, s földrajz-könyvei közül néhányat románra is lefordítottak. Híve a múzeumlátogatásnak, a tanulmányi kirándulásnak, valamint a diapozitív, a fotóreprodukciók és a film oktatási célú felhasználásának, továbbá a szakszertárak létesítésének. Hasznosnak tartotta a történelmi tárgyú szépirodalom és színház ismeretét is. Egyik népszerűsítője a térképhasználatnak – ekkor jelentek meg Kogutowicz Manó falitérképei. Márki maga is tervezett három falitérképet, valamint egy tíz térképből álló kéziatlant. 1891-ben a Középiskolai Tanáregyesület jubileumi tanszerkiállításának egyik rendezője.

Emellett a Történelmi Társulat és a Földrajzi Társulat, valamint a Középiskolai Tanáregyesület választmányi tagja, és tagja a Pedagógiai Társulatnak. A Történelmi Társulatban több előadást is tartott, részt vett a vidéki kutatókirándulásokon. 1888-ban erdélyi tanulmányutat tett: járt Gyulafehérvárott, Nagyszébenben, Fogarasban, Brassóban és Csíkszeredában. 1889-ben pedig egy nagyobb küldöttség tagjaként meglátogatta a Turinban élő Kossuthot, majd innen Franciaországba és Angliába ment. Tanári sikerei ellenére szakmai karrierje nem zökkenőmentes: 1887-ben csak másodszorra sikerült elnyernie az egyetemi magántanári képesítést, 1890-ben sikertelenül pályázott a budapesti tudományegyetem középkor tanszékére, majd 1891-ben a kolozsvári egyetem magyar középkor tanszékére is, s emellett az MTA kétszer is elutasította taggá választását.

Az áttörést az 1892-es év hozta meg. Ekkor Thaly Kálmán javaslatára az MTA levelező taggá fogadta, s az év nyarán Kolozsvárra nevezték ki az egyetemes történelem professzorának. A sikert azonban beárnyékolta, hogy meghalt édesapja, aki mindvégig erkölcsi és anyagi támasza volt. Akadémiai székfoglalóját a Péro-lázadásról tartotta.²⁷ 1894-ben ugyan még megpályázta Salamon Ferenc megüresedett tanszékét a budapesti egyetemen, ennek sikertelensége után azonban véglegesen berendezkedett Kolozsvárott. 1911-ben már nem is fogadta el a fővárosi egyetem ajánlatát. A millenniumi tízkötetes országtörténetben az 1848–1849-es szabadságharcról szóló rész szerzője.²⁸ Márki kifogástalanul megfelelt a kényes feladatnak. Elkülönítette az értékes forrásanyagot a csak fenntartással kezelhető irodalomtól, s jó forráskritikai érzékkel rostálta meg a hatalmas tényanyagot, ítéletei is tárgyilagosak. A nagy-szabású munka sikerén felbuzdulva Thaly 1905-ben felkérte II. Rákóczi Ferenc életrajzának megírására.²⁹ Eközben egyetemi előadásainak középpontjában a középkor története állt.³⁰ Munkásságának szintézise 1910-ben jelent meg.³¹

Az egyetemi oktatás mellett tagja az Országos Tanárvizsgáló Bizottságnak, előadásokat tart a Magyar Pedagógiai Társaságban, és elnöke a Kolozsvári Tanári Kör-

nek. 1902-ben az első történettantáti tanfolyam vezetőjévé jelölte ki a miniszteri-um. Előadásai könyvként is megjelentek, ez az első tudományos igényű történelmi szakmódszertan Magyarországon.³² 1914-ben történetfilozófiai összefoglalót írt, melyben a különböző történetfelfogásokat tárgyalta.³³ Ekkor a nemzeti célú történet-oktatás mellett tette le a voksát. 1917-ben pedig szép életrajzzal állított emléket Horváth Mihálynak.³⁴ A világháború idején a kolozsvári egyetem rektora, de a református gimnázium hadba vonult tanárát is helyettesíti. Emellett tucatnyi szakmai-köz-életi egyesület tagja s a Mátyás-szobrán dolgozó Fadrusz János tanácsadója. Családi utazásokat tett Bajorországba, Poroszországba, s részt vett az 1899-es olaszországi, majd az 1900-as franciaországi történelmi kongresszuson. 1906-ban megünnepelték 30 éves tanári jubileumát, 1912-ben az MTA rendes tagjává választotta, 1918-ban a Lipót-rend lovagkeresztjével tüntették ki.

1919. május 12-én távolították el kolozsvári egyetemi tanári állásából. Az 1919 és 1921 közti impériumváltást – főleg román forrásokra alapozva – *Metamorphosis Transylvaniae* címmel írta meg.³⁵ Tanára, illetve vezetője lett a kolozsvári református tanárképző intézetnek – amely az egyetemet próbálta pótolni. Márki eközben románul tanult, s fordított latinból, görögből, franciából és románból. Az intézmény 1921 nyaráig működhetett, ellehetetlenülése után költözött Szegedre, ahol Teleki Pál ké-résére részt vett az ide átköltöző egyetem megszervezésében.³⁶ A szegedi egyetem ta-náraként is folytatta addigi munkáját, de legbelül ekkor is erdélyi maradt, gyakran írt erdélyi lapokba. Idejének egyre nagyobb részét töltötte családja, egyetlen lányá-tól született három fiúunokája körében. 1925. június 30-án, tanári munkássága 49. tanévének végéztével hunyt el.

■ JEGYZETEK

1. Vö. Lukinich Imre: Márki Sándor r. tag emlékezete 1853–1925. In: A Magyar Tudományos Akadémia el-hunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. XXIII. 9. sz. Bp., 1941; Banner János: Márki Sándor emlékezete. Gy-ula, 1961; Székely György: Márki Sándor-emlékbeszéd. (Kétegyháza, 1970. X. 6.) Békési Élet 1971.1. sz. 18–26; Székely György: Emlékezés Márki Sándor történész munkásságára. Békési Élet 1973. 3. sz. 501–509.
2. Klukovitsné Paróczy Katalin – Rác Bélané Szabó Éva: Márki Sándor szakirodalmi munkássága. Bibliográ-fia. Szeged, 1992; Kovách Géza: Márki Sándor emlékezete és hagyatéka. Arad, 2000.
3. Vö. Lukinich Imre: Márki Sándor. Századok 1925. 329–333; Bíró Vencel: Márki Sándor. In: Márki emlé-könyv. Írták tanítványai. Szerk. György Lajos. Bp., 1927. 3–32.
4. Dr. Márki Sándor tanári jubileuma. 1906. október 14. Különlenyomat az Újság 283. számából. Kvár, 1906; Márki emlékkönyv. Írták tanítványai. Szerk. György Lajos. Bp., 1927.
5. Krenner Miklós: Erdély nagy tanára. Ellenzék 1941. április 28. 5.
6. A családtörténethz lásd Erdész Ádám: Ami a tarisznyába került. Márki Sándor indulása. In: A múlt felfe-dezői. Epizódok és arccélek a Magyar Történelmi Társulat és a Békés megyei Régészeti és Mívelődéstörténelmi Társulat múltjából. Szerk. Erdész Ádám – Katona Csaba. Gyula, 2011. (Megjelenés alatt.)
7. Dr. Márki Sándor tanári jubileuma. 1906. október 14. Különlenyomat az Újság 283. számából. Kvár, 1906. 10.
8. Márki Sándor: Biharmegye rövid története. Nagyvárad Lapok 1868. 35.
9. Márki Sándor: Kis-Marja város pecsétje. Századok 1869. 500.
10. Haláláig vezetett naplót egy Gyulán élő Márki-leszármazott őrzi. Ezek másolata megtalálható a Békés Me-gyei Levéltárban. Kiadásuk a levéltár gondozásában folyamatban van Erdész Ádám szerkesztésében.
11. Széles kapcsolatrendszerét mutatja fennmaradt levelezése, amelynek jelentős része a Békés Megyei Levél-tárban, az MTA Kézirattárában, valamint az OSZK Kézirattárában olvasható.
12. Márki Sándor: Biharvármegye főispánjai az Árpádok korában. Századok 1874. 331–339.
13. Márki Sándor: A Fekete-Körös és vidéke. Nagyvárad, 1876, valamint uő: Sarkad története. Bp., 1877.
14. Ennek történetét lásd Kisvárosi polgárok. Források 1866–1919. Szerk. Héjja Julianna Erika – Erdész Ádám. Gyula, 2010. 197–211.
15. Márki Sándor: Bihari román írók. Nagyvárad, 1880.
16. Vö. Kemény G. Gábor: Márki Sándor és a századforduló nemzetiségi mozgalmi. Különlenyomat. A Hun-garológiai Intézet Tudományos Közleményei 1974/VI. számából. 77–85.
17. Márki Sándor – Beksics Gusztáv: A modern Magyarország. In: A magyar nemzet története. Szerk. Szilágyi Sándor. X. Bp., 1898.
18. Vö. Szebenyi Péter: Márki Sándor mint középiskolai tanár és didaktikus. Bp., 1970. Különlenyomat a Szá-zadok 1969. 5–6. Számából. 1201–1214.
19. Vö. Márki Sándor: Magyar Pantheon. A magyar történelem, művészet és irodalom 150 kimagasló alakja, képekben és rövid életrajzokban föltüntetve. Pozsony, 1884.

20. Mann Miklós: Az 1885-ös történézkongresszus és a történelemtanítás. Magyar Pedagógia 1964. 3–4. sz. 377–383.
21. Márki Sándor: Arad vármegye és Arad sz. kir. város története. I–II. Arad, 1892–1895. Ezenkívül háromkötetes Arad megyei oklevélgyűjteménye kéziratban maradt.
22. Vö. Banner János: Dózsa György és a köznép története – Márki Sándor munkásságában. Békési Élet 1971. 1. sz. 27–30.
23. Márki Sándor: Dósa György és forradalma. Bp., 1883. Átdolgozott újabb kiadása Márki Sándor: Dósa György. Bp., 1913.
24. Márki Sándor: Kemény János. Századok 1883. 401–413.
25. Márki Sándor: Mária, Magyarország királynéja, 1370–1395. Bp., 1885. (Magyar Történeti Életrajzok)
26. Márki és a földrajztudomány viszonyát foglalja össze Gombos Albin: Márki Sándor emlékezete. Földrajzi Közlemények 1926. 7–8. sz. 34–138.
27. Márki Sándor: Péró lázadása. Akadémiai Értesítő 1893. 195–198.
28. Márki Sándor – Beksics Gusztáv: A modern Magyarország. In: A magyar nemzet története. Szerk. Szilágyi Sándor. X. Bp., 1898. Vö. Mann Miklós: A millenniumi „Magyar Nemzet Története” szerkesztési munkálatairól. Századok 1968. 1117–1148.
29. Márki Sándor: II. Rákóczi Ferenc. I–III. Bp., 1907–1910.
30. Márki Sándor: A középkor főbb krónikásai a magyarok honfoglalása koráig. Bp., 1900.
31. Márki Sándor: Az ó- és középkor története. Bp., 1910, valamint uő: Az újkor és legújabbkor története. Bp., 1910.
32. Márki Sándor: Történettanítás. Bp., 1902.
33. Márki Sándor: Történet és történetírás. Bp., 1914.
34. Márki Sándor: Horváth Mihály 1800–1878. Bp., 1917.
35. Ez a mű azóta is kéziratban.
36. A szervezés mellett maradt ideje az egyetem történetének megírására is. Lásd Márki Sándor: A M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem története. Szeged, 1922.

